

Legen som politiker

Michael 2007;4:124–26.

Sammendrag

Legerollen og rollen som politiker er nokså forskjellige. Det er imidlertid også viktige berøringspunkter. Forfatteren, som har erfaring fra begge roller, drøfter her enkelte av disse ulikhetene og likhetene.

«Jeg er norsk lege», sa Jonas Fjeld i Øvre Richter Frichs roman, og mengden vek til side for den blonde kjempen.

«Er det en breiflabb?» spurte jeg på fisketorget i Bergen. «Nei. Det e en politikær!», kauket det bak meg i køen.

Lege og politiker, det gir ulik respons, ulike forventninger fra omgivelsene. Hva gjør det med personen selv? Lar de to rollene seg kombinere? Jeg har prøvd og jeg vil begynne med legerollen, legeidentiteten. Hvilke forventninger hadde jeg til den, hvordan opplevdes den?

Legerollen

Legene var et laug. Som studenter var vi lærlinger. Vi ble tatt vel vare på av våre lærere, undervist både teoretisk og praktisk, vi ble sett og hørt, hørt i betydningen at vi ble hørt i leksen. Til gjengjeld lyttet vi med respekt, reiste oss når professor kom inn i rommet, kunne stille spørsmål, men det var for å få utdypende kunnskap, ikke for å opponere.

Da vi hadde tatt eksamen, ble vi opptatt i lauget. Fremdeles var vi i en læresituasjon, men vi kunne begynne å diskutere, stille oss spørrende til enkelte fenomener, og dersom det var gode spørsmål, ble de tatt vel imot – da var vi lovende. Autorisasjonen var samtidig et mesterbrev, nå kunne vi selv ha frihet til å utøve den eksklusive kunnskapen vi hadde ervervet. Mange av oss opplevde det som en skremmende frihet, særlig når vi hadde vakt på sykehuset, var den som tok imot pasienten, var den som skulle treffe avgjørelser som kunne bety liv eller død, inntil bakvakten kom springende.

Oftest var det ikke fullt så dramatisk, men skummelt nok. Da var det godt å ha de erfarne sykepleierne i mottagelsen å holde seg fast i. De hadde ofte svaret på « hva gjør vi nå da? », men til syvende og sist var det vi som skulle avgjøre. Det ansvaret var tungt å bære.

Hvis noe gikk galt, var det vår overordnede vi sto til ansvar for. Han avgjorde om vi hadde hatt uflaks eller om vi selv hadde gjort utillatelig feil. Som regel var det mye forståelse for at noe kunne gå galt, « ja, ja så har du lært til en annen gang, da. » Det var den kollegiale justis som hersket, det skulle svært mye til før ting ble tatt opp utenfor sykehusets vegger. Det var forventet og forutsatt at vi hadde gjort så godt vi kunne, vi hadde hele tiden pasientens beste for øye, vi hadde forsøkt å hjelpe etter beste skjønn og evne. Drivkraften for oss som leger, var nettopp å hjelpe folk, det var altruismen.

I tillegg til å være med i et laug, var vi også blitt en del av en stand. En stand omfatter mer enn hovedpersonen, den omfatter også familien, i denne sammenheng legefruene. Å være fru doktor N.N, ga status. Man var med på de sosiale samlingene, ble invitert til og holdt middager for kolleger, man hørte til det som på bygda ble kalt « bearlaget ».

Politikerrollen

Å være politiker er helt annerledes. For det ene forutsetter det ingen læretid. Selv ble jeg politiker over natten, var ikke medlem av noe politisk parti, kjente svært få innen det partiet jeg ble en del av, kjente ikke det departementet jeg skulle arbeide i, hadde aldri vært i Stortinget.

Også i politikken er det tilhørighet, men denne gangen til partikolleger. På reiser blir man møtt av noen som tilhører fellesskapet. Man blir hentet, kjørt, tatt med hjem, får mat, ofte også en seng. Plutselig er man en del av en stor familie, riktignok med familiemedlemmer man ikke har møtt før, men det føles absolutt som litt fjern familie, ofte med helt andre vaner, interesser, yrker. Det gir et fascinerende innsyn i folks liv, helt annerledes enn å være på sykebesøk. Fellesskapet ligger i å arbeide for å få gjennomført bestemmelser om hvordan landet skal styres, hvilke regler som skal gjelde.

Ikke minst er det viktig å være enige om hvordan endringene bør skje. Målene for hvordan vårt samfunn skal være, er ikke fundamentalt forskjellige i vårt demokrati, det er midlene, veien dit, som skiller partiene. Der uenigheten er fundamental, er det duket for revolusjoner; slik er det ikke i vårt land.

Drivkraften her er å ville forandre på den måten vårt parti mener er best. Da må man jobbe i lag, underkaste seg regler og fellesbestemmelser, godta det politiske hierarkiet innen sin gruppe, samarbeide og være villig til å føye

seg. Jeg har opplevd politikere som innen partiet har kjempet med nebb og klør mot en sak, tapt debatten, og etterpå gått ut og forsvart saken med like stor kraft i det offentlige. Er det å være ureddelig? Jeg var slett ikke sikker.

Da jeg var statssekretær i Sosialdepartementet, følte jeg meg fremdeles som en fagperson. Vi holdt på med saker som var relatert til faget mitt, selv om rollen var annerledes. Kort etter at jeg hadde begynt, holdt jeg et foredrag om den nye kommunehelsesloven for en gruppe studenter og kolleger ved et annet universitet. Etter foredraget kom det kritiske spørsmål, til og med fra studentene. Jeg ble meget overrasket, lett forvirret. Men hadde de da ikke hørt begrunnelsen? Var ikke dette spennende? Trodde de ikke på meg? Nei, de gjorde ikke det. Man tror ikke uten videre på en politiker. Innerst inne gjorde jeg ikke det selv heller, jeg hadde bare ikke ervervet meg identiteten som politiker, den kom sigende etter hvert.

På vei inn til Stortinget var det ikke lenger tvil, nå var jeg der som politiker. Da kjøpte jeg meg doktorgradsringen. Det er ikke vanlig blant leger å bruke den lenger, men jeg følte at jeg trengte den, den sto for meg som symbolet på å alltid skulle søke sannheten. Kanskje var det litt barnslig, i alle fall var det unødvendig. Jeg lærte snart at det var ikke noen samvittighetskonflikt ved å skulle målbære partiets sak selv om man ikke var enig i alt. Det var som å være advokat, på den ene siden og på den andre siden, og så konsentrerte man seg om den ene siden. Grunntesen var: det du sier, skal være sant, men du er ikke nødt til å si alt. De fleste saker har to sider. I saker av prinsipiell betydning slik som abort og dødsstraff, var man fristilt. I mindre dramatiske spørsmål, der man var rykende uenig, men hadde tapt saken i den interne debatten, gikk det an å be om å bli byttet ut ved vote-ringen.

Igjen var ikke dette så ulikt legerollen. Heller ikke der sier man alt, gjorde det i alle fall ikke. En av mine overleger lærte oss et meget nyttig svar når noen engstelig spurte hvordan det ville gå : « Hvis intet støter til, vil nok dette gå bra.» På den måten hadde han alltid sine ord i behold.

Forskjeller

Slik jeg opplevde det, er det to vesentlige forskjeller på å være lege og å være politiker, det er personfokusering og kunnskapstilfang.

Som lege har man hvit frakk, uniform. Ikke som psykiater riktignok, der er uniformen mer av åndelig art, man skal være helt nøytral. Hvem jeg selv er, hva jeg mener, har opplevd eller gjort utenom jobben, er helt irrelevant. Det skal være en profesjonell distanse, den beskytter både legen og pasienten.

Som politiker er man avkledd. Første gang det ble skrevet om mitt privatliv i et blad, følte jeg meg invadert, hengt ut, hva tillot de seg?! At omta-

len var positiv, var helt underordnet den krenkelsen jeg opplevde. Etter hvert forsto selv jeg at troverdighet var helt sentralt, selv om man altså ikke helt tror på politikere. Walk your talk. Liv og lære. Balansegangen er mellom privat og personlig, men det gjelder bare hva man selv vil gi ut. Hva andre vil lete etter, er en annen sak. Jeg gikk hardt ut mot en avisredaktør en gang. Da var det folk som tok bilde av huset der jeg bodde, sjekket søplekassen, ringte mine tidligere kolleger.

Vi kjøpte advokathjelp. Kunne han være så snill å gå gjennom det vi kunne bli hengt ut for? Etter å ha levert fra oss noen plastposer med senere års selvangivelser, ble mannen min og jeg kalt inn til samtale. Hvor bodde vi? Hadde vi hytte? Hadde vi naboer? Hadde vi noen gang hatt tillitsverv? Hvem hadde vi konkurrert med da? Hvor hadde vi jobbet før? Det var en rekke slike spørsmål. I begynnelsen svarte vi fornøyd at ja da, vi hadde til og med to hytter, og vi hadde hatt mange verv. Men det ble hele tiden snudd til hvem dette hadde gått på bekostning av, hvem kunne ha et horn i siden til oss, hvem hadde grunn til å mislike oss.

Da vi sto ute på gaten etterpå, ble vi stående og holde rundt hverandre. Hele livet vårt var blitt gjort om til en filmnegativ. Etterpå leste jeg Dvergen av Pär Lagerkvist om igjen. Heldigvis er det bare advokaten vi er blitt filleristet av, men jeg har sett alt for mange eksempler på politikerkolleger – fra mange partier – som har opplevd det offentlig.

Kunnskapstilfanget er den andre store ulikheten. I medisinen kan man forsøke å holde seg oppdatert. Det er en kjempejobb. Men vi har tidsskrifter, møter og konferanser, internett, og ikke minst det som heter evidensbasert medisin. Dersom spesialistfeltet er smalt nok, kan man nesten holde seg oppdatert ved iherdig innsats. Det meste handler om positivistisk kunnskap, det som kan måles og veies. På dette området er det en eksplosiv utvikling.

Men de fleste pasienter søker behandling for mer diffuse plager, særlig fra muskel-skjelettsystemet. Ofte er det beste man da kan by på at «det er ikke noe farlig», «det går over etter hvert.» Det er forbausende stor avstand mellom den avanserte medisinen, og det folk flest feiler. Til gjengjeld skal det nå være slutt på den paternalistiske legerollen, nå skal folk få vite alt om virkning og bivirkning ved den behandling som foreslås. Kommunikasjon er blitt en stor og viktig oppgave, og den spenner fra avansert diskusjon med folk som nøye har studert tilgjengelig informasjon på nettet, til dem som har meget uklare forestillinger om hvordan kroppen er satt sammen.

Fellesnevner

Dermed nærmer vi oss en fellesnevner mellom politikk og medisin, med den sentrale forskjell at legens rolle skal være nøytral.

En politiker skal forholde seg til hele samfunnet, kunnskapstilfanget er uendelig, mangfoldet ubegrenset. Det er ikke merkelig at mange svar blir ganske vage. Forbausende få bruker den greie utveien å si at man ikke vet. Det kan man komme langt med. Jeg skulle til Brumunddal og holde foredrag for trygdesjefer om Folketrygdens fremtid. Det var et meget godt foredrag, skrevet av den beste fagpersonen vi hadde i departementet. Jeg hadde lest det nøye og repeterte mens jeg satt på toget. På stasjonen ble jeg møtt av en partikollega. «Her er de iltre, jenta mi – du får ha lykke til!» Salen var full. Jeg holdt foredraget med mange transparente. Så var det tid for spørsmål – de hadde satt av rikelig tid. Jeg noterte.

Ni spørsmål – kanskje jeg nå ville kommentere? Nei, jeg ville samle litt til. Det kom fem, seks spørsmål til. Nå ville jeg vel gjerne begynne å svare? Nei, jeg syntes det var viktig å slippe salen til. I virkeligheten var jeg skikkelig ut å kjøre – dette var vanskelig. Etter et par spørsmål til, var det ingen vei utenom. Da hadde jeg begynt å se et mønster. Omtrent halvdelen av spørsmålene kunne besvares ut fra foredraget – de som kom med dem, ville bare ta ordet for å vise at de var der. Noen av de andre spørsmålene hadde allerede noen svart på, for det hadde vært alt for fristende å vise sin kollega at dette visste de. Når en trygdesjef gjorde det, regnet jeg med at han hadde rett, så jeg bekreftet at det hadde han.

De siste fire fem spørsmålene reddet jeg meg fra ved å si at dette var gode spørsmål, men så tekniske at dem hadde jeg ikke svar på. Jeg gikk ut fra at de også ville ha forståelse for at en samferdselsminister ikke visste når neste tog gikk til Hamar. Men hvis de skrev det ned med navn og adresse, skulle jeg ta det med til departementet, og sørge for at de fikk svar.

De takket og smilte da jeg dro. Siden jeg oppdaget Brumunddalsmetoden, har jeg aldri vært redd for å stille opp med foredrag. Sleipt? Nei, jeg tok ikke fra dem noe, tvert om.

Før og nå

Hva er annerledes nå enn for – la oss si – tredve år siden? Legene er blitt langt flere, laugsfølelsen er ikke særlig uttalt lenger, standsopplevelsen er borte. Nå er det en jobb å være lege, ikke et kall. Før var det mest stressende å være distriktslege, nå finnes ikke de lenger og kommunelegene har langt mindre vaktbelastning. Nå er det mest stressende å være sykehuslege. I min turnustid broderer jeg klokkestreng på vakt enda jeg gikk to-delt. Nå løper legene omkring og har knapt tid til å snakke med pårørende.

I politikken er det færre aktive partimedlemmer og de shopper mer fra parti til parti. «Familieforholdene» fra gammelt av er blitt til mer tilfeldige samboerskap eller flyktige forbindelser. Mediepresset er blitt enormt, nåde

den politiker som trår feil, da er det fullt kjørt med bilder, TV, aviser, blader, radio. Politiske debatter går dessuten først og fremst på fjernsyn, og da blir det liten eller ingen tid til nyansering og fordypning, det blir hovedsetninger og spissformuleringer som flimrer forbi. Kanskje burde partiene spandere gratis advokat til forebyggende hjelp for dem som går inn i det – for advokater er dyre.

Hvorfor er det da noen som vil drive med dette? Tja, uansett er det et privilegium å få være lege, det er spennende, interessant og givende ved at du får lov å være nær og hjelpe noen som trenger det – det gir mening til egen tilværelse.

Hvorfor vil man være politiker? Det er spennende det også, og det er et privilegium å få være med på å forme samfunnet vårt. Om ikke annet er det mye morsommere å vite hvorfor noe ble som det ble, i stedet for å nøye seg med et «Ærekkefærtgett».

Da har jeg slett ikke sagt noe om hvor spennende det må være å være byråkrat, den som gir premissene for styringen. Men det var ikke min oppgave.

Om forfatteren

Astrid Nøklebye Heiberg (f. 1936) er tidligere professor i psykiatri ved Universitetet i Oslo. Statssekretær i Sosialdepartementet 1981–1985. Innvalgt som stortingsrepresentant (H) for Oslo 1985. Statsråd Forbruker og administrasjonsdepartementet 1986. President i Norges Røde Kors 1993–1999 og president i Det internasjonale forbundet av Røde Kors- og Røde Halvmåneforeninger 1997–2001.